

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

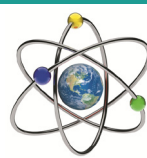
№10(1)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

*Elektron nashr. 358 sahifa,
2-oktyabr, 2026-yil.*

BOSH MUHARRIR:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ashurov Ramzidin Ramazonovich – Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (Phd), dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Karimova E.G. – Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ashurov Ramzidin Ramazonovich – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi O'zbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Raqamli oliy ta'lim boshqaruvida kommunikativ kreativlikni rivojlantirishning tashkiliy pedagogik mexanizmi	10
<i>Mamatova Xilola Muxiddinovna</i>	
Ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanishning ijobiy va salbiy jihatlari: tizimli tahlil va strategik yondashuvlar	14
<i>Zamira Nishanova</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot va ijodiy faoliyat orqali o'zini namoyon etish ko'nikmalarini shakllantirish	17
<i>Abdug'afforova Navbahoroy Botirjon qizi</i>	
Raqamli sivilizatsiya davrida oliy ta'limda axborot-analitik kompetensiyani shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari	22
<i>Oybek Davlatov</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishda o'yin texnologiyalarining ahamiyati	27
<i>Bekmuhammedova Muhlisa Abdusattarovna</i>	
Jaloliddin Rumiy asarlarida komil inson va shaxsiy kamolot masalalari	33
<i>Qodirova Madina Odiljon qizi</i>	
Interfaol ta'lim texnologiyalari asosida o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari	37
<i>Ergasheva Shaxnoza Baxtiyor qizi</i>	
Rhythmic Gymnastics: a Harmony of Art and Sport	42
<i>Hurshida Murzoyeva</i>	
Sport to'garaklari mashg'ulotlarining talaba-yoshlar jismoniy rivojlanishiga ta'siri	46
<i>Jabborova Sevara Asroqul qizi</i>	
Inklyuziv ta'lim sub'yektlari hamkorligini boshqarishning innovatsion pedagogik mexanizmlari	51
<i>Kuranboyeva Ozoda Xakimovna</i>	
Maktabdan tashqari ta'lim muhitining o'quvchilar ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga ta'sir etuvchi pedagogik omillari	57
<i>Mexriniso Nosirova</i>	
Yangi O'zbekistonda maktabgacha va maktab ta'limi tizimi uchun zamonaviy pedagog kadrlar tayyorlashning rivojlanish istiqbollari	61
<i>Sodiqova Yulduzxon Maxamat qizi</i>	
Integrating Culture in Language Teaching and Developing Intercultural Tolerance: Pedagogical Approaches and Classroom Implications	65
<i>Tairova Ruzakhon Umidbek qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida darsga ijobiy munosabatlarni shakllantirish va rivojlantirish texnologiyalari	71
<i>Tursunbayeva Yulduz</i>	
Sun'iy intellekt asosidagi adaptiv ta'lim muhitining pedagogik-psixologik nazariy asoslari	75
<i>Xakimov Utkirbek Ilhomjon o'g'li</i>	
O'zbek xalq cholg'ulari orkestri ijrochiligi san'atining rivojlanish tarixi va uning pedagogik ta'limdagi o'rni ...	79
<i>Miskinova Sabina Ziyadxon qizi</i>	
Преодоление узбекско-русской лингвокультурной интерференции при текстоворждении студентов-филологов: методический аспект	85
<i>Тахирова Маъсуда Абдужаббор кизи</i>	
Инновационные методы преподавания русского языка в вузах Узбекистана: развитие коммуникативной и речевой компетенции учащихся	91
<i>Шокаримова Камола Абдуллаевна</i>	

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida yumshoq ko'nikmalarni shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari....	98
<i>Yakubjonov Xasan Qahramonovich</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ilmiy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalari	103
<i>Umarov Xusniddin Egamboyevich</i>	
Sport maktabi o'quvchilarida yengil atletika intervalli mashg'ulotlari yordamida chidamlilikni oshirish	107
<i>Shuxrat Xudoyberdiyev Mamayusupovich, Abduqahhorov Nuriddin Xabibulloyevich</i>	
O'zbek va jahon adabiyoti matnlarini qiyosiy tahlil qilishda sun'iy intellekt va kompyuter lingvistikasining o'rni	112
<i>Sodikova Makhliyo</i>	
Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan harbiy tarbiya metodlari	117
<i>A'zamov Inom Salimjonovich</i>	
Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining inklyuziv ta'lim sharoitida o'quvchilar bilan ishlashda STEAM yondashuvidan foydalanish metodikasini takomillashtirish	121
<i>Abidjanova Vasila To'likinovna</i>	
Kommunikativ topshiriqlar asosida ingliz tilida gapirish ko'nikmasini rivojlantirishning metodik imkoniyatlari	129
<i>Prenova Gulsara Barlikbayevna</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik nutqiy kompetentligini rivojlantirishning nazariy asoslari	134
<i>Meyliqulova Manzura Abdullayevna</i>	
Kasbiy ta'lim sifatini boshqarishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish	138
<i>Ne'matova Zarina Furqat qizi</i>	
Kimyoning asosiy tushuncha va qonunlarini aksiomatik asosda talqin qilishning ilmiy-pedagogik ahamiyati	141
<i>Kamolova Nargiza Ibragimovna</i>	
Моделирование процесса формирования патриотизма у курсантов на основе культурного наследия казахской и узбекской интеллигенции	147
<i>Малдыбаев Куандик Бекбауович</i>	
Bo'lajak tarjimonlarda mumtoz asarlardagi leksik-frazeologik birliklarni tarjima qilish kompetensiyasini shakllantirish ("Firdavs ul-iqbol" asari misolida)	152
<i>Borasulova Dilnoza Dilmurodjon qizi</i>	
WHY I+1 is Not the ZPD: Reassessing Input-Based and Sociocultural Accounts of EFL Development	155
<i>Sattarova Zulxumor Nodirbek kizi</i>	
Лингвометодическая компетенция учителя русского языка: генезис понятия и структура в современной педагогической науке	159
<i>Икрамова Мунира Маруфжановна</i>	
Kasbiy axloq va pedagogik madaniyat masalasini tadqiq etishda ilmiy tadqiqot metodlarining o'rni va vazifalari	163
<i>Kazakov Shavkat Norqobilovich</i>	
Kichik maktab yoshidagi bolalar nutq faoliyatida ijtimoiy muhitning psixologik roli	168
<i>Shadiyev Feruz Djaxonovich</i>	
Intellektida nuqsoni bo'lgan kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning so'z boyligini boyitishda o'yin texnologiyasidan foydalanish	173
<i>Xolmuxamedova Zilola Azimovna</i>	
PIRLS xalqaro baholash dasturida matn bilan ishlashning asosiy turlari va ularni boshlang'ich ta'limda qo'llash metodikasi	178
<i>Yusupova Gulshiraxan Zinatdinovna</i>	
Ona tili ta'limida sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish orqali o'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish	183
<i>Toshmatova Yulduz Olloqulovna</i>	
Kompetentlikka asoslangan ta'limda pedagogning kasbiy madaniyatining o'rni	190
<i>Xojamov Ilhomjon Rahmonaliyevich</i>	

Boshlang'ich ta'limda darslik va o'quv lug'atlari integratsiyasi asosida o'quvchilarning lingvistik-kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish	195
Ergasheva Tuyg'unoy Shavkatjon qizi	
Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining raqamli-pedagogik kompetensiyasini rivojlantirishning integrativ-metodik modelini takomillashtirish	201
Ataboyeva Muxlisa Azimjon qizi	
Raqamli ta'lim nazariyasi va metodikasi asosida oliy ta'lim pedagoglarining kasbiy faoliyatini takomillashtirish.....	209
Choriyeva Lobar Fayzullo qizi, Safarov Azamat Rasul o'g'li	
Inklyuziv ta'limda o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash va ularga mos pedagogik yondashuvlarni tashkil etish	214
Avazova Ozoda Ashurali qizi	
Integrativ yondashuv asosida talabalarning kreativ faoliyatini rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari ...	219
Abdusabirova Laylo Azizjon qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining imloviy savodxonligini oshirish usullari	224
Ashurova Zilolaxon Baxodir qizi	
Boshlang'ich ta'limda Jeopardylabs platformasi asosidagi o'yin-topshiriqlarnig dars samaradorligidagi ahamiyati.....	229
Atayeva Baxrinisa Abduvaxidovna	
Tasviriy san'at talabalarida perseptiv qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari	233
Bazarova Muyassarxon Maxamadyusubovna	
What Trainee English Teachers Notice in AI-Generated Assessment Tools: Fault Detection in Two Tesol Cohorts	238
Dildora Kdirbayeva	
Zamonaviy didaktik vositalar asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kometensiyasini rivojlantirish mexanizmi.....	246
Ergasheva Ma'mura Suyunovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Ilk qadam" milliy o'quv dasturi asosida bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashning pedagogik asoslari.....	250
Ergasheva Umrinisso Komilovna	
Aqli zaif bolalarda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishning diagnostik mezonlari va ko'rsatkichlari ...	254
Hamraqulova Durdona Dilshod qizi	
Parent Preparation for Meaningful Participation in Inclusive Education.....	258
Muazzam Bakhtierovna Abdurakhmanova	
Oliy ta'limning nofilologik yo'nalishlarida til ta'limi darsliklari mazmunini bosqichma-bosqich loyihalash	262
Muxamedova Muhlisa Avazjon qizi	
Interyer dizayn ta'limida sun'iy intellekt: bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish metodikasi.....	268
Rustamov Kamoliddin Ziyodulla o'g'li	
Differences Between Professional and Amateur Boxing	273
Shuhrat Dilmuradov	
Лингводидактический потенциал интерактивного обучения в развитии речевой компетенции пятиклассников.....	277
Ергашева Эльвира Владимировна	
Теория, метод и профессиональное действие: пути модернизации дисциплины "Методика преподавания родного языка" в педагогическом вузе.....	281
Шоира Баймурадовна Бабаева	
Yozma nutq kompetensiyasini rivojlantirishga yo'naltirilgan kognitiv-grafomotor mashqlar tizimi	285
Rashidova Saida Ravshonbek qizi	
4-sinf o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari	289
To'xtaxo'jayeva Shaxnoza Muhammadumar qizi	

Ingiliz tilini o'qitishda formativ baholash tizimini takomillashtirishning pedagogik asoslari	294
<i>Allayarova Muhabbat Xudayarovna</i>	
Pedagogical Conditions for Establishing an Integrative Approach to Developing Students' Didactic Competence	300
<i>Orazova F. O.</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida empatik liderlikka asoslangan boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish	306
<i>Umarova Moxinur Shukuroxunovna</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining pedagogik faoliyatini metodik loyihalashning zamonaviy holati va mavjud muammolari.....	312
<i>Temirova Shahloxon Xoshimjon qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida lingvistik tafakkurni rivojlantirishning kognitiv-lingvodidaktik asoslari	317
<i>Abdullayeva Dilovar Bahrullayevna</i>	
"Avesto" ta'limotida ma'naviy-axloqiy qarashlarning pedagogik xususiyatlari	321
<i>Aliyev Islambek Tursinbayevich, Ibragimova Farangiza Oybekjon qizi</i>	
O'quvchilarda milliy tuyg'ularni shakllantirishning ilmiy – pedagogik asoslari	326
<i>Begmatova Nasiba Safarbayevna</i>	
Fizikadan nostandart va olimpiada masalalarini yechish orqali o'quvchilarning muhandislik kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi.....	330
<i>Jo'rayev Farxod Isroilovich</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda divergent-kasbiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirishda kreativ yondashuvning didaktik imkoniyatlari.....	338
<i>Xolbo'tayeva Dilfuza Usmon qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida vaqtni boshqarish kompetensiyalarini shakllantirishda mustaqil ta'lim topshiriqlarining pedagogik imkoniyatlari.....	346
<i>Norova Nargiza Xalmamat qizi</i>	
Katta yoshdagi ayollarda metabolik salomatlikni yaxshilashga yo'naltirilgan sog'lomlashtiruvchi jismoniy mashg'ulotlar metodikasi	350
<i>Ruziyeva Raxima Bobojonovna</i>	

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA DIVERGENT-KASBIY FIKRLASH KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA KREATIV YONDASHUVNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Xolbo'tayeva Dिल्фуза Usmon qizi

Jizzax viloyati Pedagogik mahorat markazi
tarbiya fani metodisti, p.f.b.f.d.,

ORCID: 0009-0008-4574-6056

Annotatsiya: Maqolada bo'lajak o'qituvchilarda divergent-kasbiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirishda kreativ yondashuvning didaktik imkoniyatlari nazariy jihatdan asoslanadi. Kreativ yondashuv, divergent fikrlash, kasbiy fikrlash va didaktik imkoniyat tushunchalari qiyosiy tahlil qilinib, divergent-kasbiy fikrlash kompetensiyasining mualliflik ta'rifi va besh komponentli tuzilmasi taklif etiladi. O'n ikki didaktik imkoniyatning rivojlantiruvchi mexanizmi tizimlashtirilgan, shakllantirishning didaktik modeli, mezon-ko'rsatkichlari va pedagogik shart-sharoitlari ishlab chiqilgan. Model empirik sinovdan o'tkazilmagan, nazariy-konseptual xarakterga ega bo'lib, keyingi tajriba-sinov ishlari uchun metodik asos bo'ladi.

Kalit so'zlar: kreativ yondashuv; divergent fikrlash; kasbiy fikrlash; divergent-kasbiy fikrlash kompetensiyasi; didaktik imkoniyat; bo'lajak o'qituvchi; pedagogik model; muammoli ta'lim; refleksiya; baholash mezonlari.

Abstract: This article theoretically substantiates the didactic potential of the creative approach in developing divergent professional thinking competence among prospective teachers. The concepts of creative approach, divergent thinking, professional thinking, and didactic potential are examined through comparative analysis, and an original definition and five-component structure of divergent professional thinking competence are proposed. Twelve didactic potentials are systematized, and the mechanisms through which they contribute to development are identified. A didactic model for developing divergent professional thinking competence, together with its assessment criteria and indicators and the necessary pedagogical conditions, is developed. The proposed model has not been empirically tested; it is theoretical and conceptual in nature and can serve as a methodological basis for subsequent experimental studies.

Key words: creative approach, divergent thinking, professional thinking, divergent professional thinking competence, didactic potential, prospective teacher, didactic model, problem-based learning, reflection, assessment criteria.

Аннотация: В статье теоретически обоснованы дидактические возможности креативного подхода в формировании компетенции дивергентно-профессионального мышления у будущих учителей. На основе сравнительного анализа раскрыты понятия креативного подхода, дивергентного мышления, профессионального мышления и дидактических возможностей, предложены авторское определение компетенции дивергентно-профессионального мышления и её пятикомпонентная структура. Систематизированы двенадцать дидактических возможностей и раскрыты механизмы их развивающего воздействия. Разработаны дидактическая модель формирования компетенции дивергентно-профессионального мышления, её критерии и показатели, а также педагогические условия. Предложенная модель не прошла эмпирическую апробацию, имеет теоретико-концептуальный характер и может служить методической основой для последующих экспериментально-исследовательских работ.

Ключевые слова: креативный подход, дивергентное мышление, профессиональное мышление, компетенция дивергентно-профессионального мышления, дидактические возможности, будущий учитель, дидактическая модель, проблемное обучение, рефлексия, критерии оценивания.

KIRISH

Ta'lim tizimidagi sifat o'zgarishlari o'qituvchi shaxsiga va uning kasbiy tafakkuriga qo'yiladigan talablarni tubdan o'zgartirmoqda. O'zbekistonda 2019–2030-yillarga mo'ljallangan xalq ta'limi tizimini rivojlantirish konsepsiyasi, oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi, O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son¹ Qonuni hamda Yangi O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, ta'lim jarayoniga zamonaviy

1 <https://lex.uz/uz/docs/-5013007>

yondashuvlarni joriy etish va o'qituvchining kasbiy mahoratini rivojlantirishni ustuvor vazifalar sifatida belgilaydi [1; 2; 3; 4]. Bu vazifalarni hal etishda bo'lajak o'qituvchining tayyor ko'rsatmani bajarishdan ko'ra, kasbiy vaziyatni mustaqil tahlil qilib, asosli qaror ishlab chiqarib olishi muhim ahamiyat kasb etadi.

O'qituvchi faoliyati o'z mohiyatiga ko'ra qisman noaniq, oldindan to'liq dasturlashtirib bo'lmaydigan vaziyatlar izchilligidir: sinfdagi kutilmagan savol, o'quvchilarning turlicha tayyorgarligi, texnik vositalarning ishlamay qolishi, dars rejasiga sig'maydigan xulq-atvor holatlari shular jumlasidandir. Bunday vaziyatlarda yagona "to'g'ri" javobni qidirishga yo'naltirilgan konvergent fikrlash yetarli bo'lmaydi; o'qituvchi bir nechta muqobil harakat variantini ishlab chiqib, ularni didaktik maqsad, o'quvchilar xususiyatlari va kasbiy-etik me'yorlarga ko'ra tanlay olishi kerak. Aynan shu qobiliyatni biz divergent-kasbiy fikrlash deb ataymiz.

Tadqiqot muammosi:

- ko'rib chiqilgan manbalar doirasida ijodkorlik asosan umumiy qobiliyat sifatida o'rganilib, kasbiy kontekstdan ajralib qolgan;
- kreativ metodlar ko'pincha ro'yxat shaklida beriladi, biroq har bir metodning kompetensiyaning qaysi komponentini qanday mexanizm orqali rivojlantirishi ochildir;
- divergent faoliyat natijasini kasbiy mezonlar bilan baholash (konvergent bosqich) yetarli yoritilmagan.

Natijada bo'lajak o'qituvchilarda divergent-kasbiy fikrlashni shakllantirishning didaktik asoslari tizimlashtirilmagan degan ilmiy-pedagogik muammo yuzaga keladi.

Maqolaning maqsadi - kreativ yondashuvning bo'lajak o'qituvchilarda divergent-kasbiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirishdagi didaktik imkoniyatlarini nazariy asoslash va ularni amaliyotga tatbiq etishning didaktik modelini ishlab chiqishdir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Divergent fikrlash tadqiqotlarining nazariy poydevori J. P. Guilford tomonidan qo'yilgan. U 1950-yilda psixologlar e'tiborini ijodkorlikni tizimli o'rganishga qaratgan bo'lsa [8], keyinchalik intellekt tuzilmasi modelida divergent va konvergent ishlab chiqarish operatsiyalarini farqlab, divergent fikrlashni bitta muammoga bir nechta mumkin bo'lgan javob hosil qilish qobiliyati sifatida talqin etdi [9].

E. P. Torrance bu g'oyani o'lchov vositasiga aylantirib, ravonlik, moslashuvchanlik, originallik va elaboratsiya ko'rsatkichlariga tayanuvchi ijodiy fikrlash testlarini yaratdi [23]. Ushbu to'rt ko'rsatkich divergent fikrlashni tavsiflashning asosiy tayanchi bo'lib qolmoqda.

M. Runco va G. Jaeger ijodkorlikning "standart ta'rifi"ni originallik va samaradorlik (maqsadga muvofiqlik) birligi sifatida asoslab bergan [20]. Bu ta'rif pedagogik kontekst uchun alohida ahamiyatli: o'qituvchi taklif qilgan g'oya yangi bo'lishi bilan birga didaktik jihatdan ham asosli bo'lishi lozim.

M. Runco va S. Acar divergent fikrlash testlari ijodiy salohiyatning ko'rsatkichi ekanini, ammo ijodiy yutuqning o'zi emasligini ta'kidlaydi [19; 18].

R. Weisberg ijodkorlikni favqulodda "ilhom" emas, balki oddiy kognitiv jarayonlarning soha bilimiga tayangan holda ishlashi natijasi sifatida talqin qilib, bilim asosining ahamiyatini ko'rsatadi [25].

A. Cropley konvergent fikrlashning ijodiy jarayondagi zaruriy rolini asoslab, divergent va konvergent bosqichlarning uyg'unligini talab qiladi [7].

J. Kaufman va R. Beghetto taklif etgan "to'rt C" modelida ijodkorlik mini-c, little-c, Pro-c va Big-C darajalariga ajratiladi [13].

Bo'lajak o'qituvchi faoliyati, bizningcha, asosan mini-c (shaxsiy ma'no yaratish) va little-c (kundalik ijodkorlik) darajalariga tegishli. Bu qarashlar divergent-kasbiy fikrlashni "ko'p g'oya hosil qilish"dan iborat deb emas, g'oya hosil qilish va uni kasbiy mezon asosida tanlashning birligi sifatida tushunish uchun nazariy tayanch beradi.

Ta'limda ijodkorlik masalasi bo'yicha R. Beghetto va J. Kaufman sinf muhitining ijodiy ifodani qo'llab-quvvatlashi yoki susaytirishi mumkinligini tahlil qilgan [5]. A. Craft ijodkorlikni raqamli davr ta'limi kontekstida ko'rib chiqadi [6].

B. Lucas, G. Claxton va E. Spencer o'quvchilarda ijodkorlikning besh o'lchovi – qiziquvchanlik, qat'iyatlilik, tasavvur, hamkorlik va intizomlilikni ajratib, ularni formativ baholash yo'llarini taklif etgan [15].

Ijodiy fikrlashni o'qitish orqali rivojlantirish mumkinligiga oid empirik dalillar ham mavjud. G. Scott va hamkasblarining miqdoriy tahlilida ijodkorlik treninglari divergent fikrlash va muammo yechish ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatishi, ayniqsa kognitiv jarayonlarni ochiq o'rgatuvchi va real faoliyat vaziyatlariga tayangan dasturlar samarali ekanini qayd etilgan [22].

S. Ritter va N. Mostert tadqiqotida ham kognitiv yo'naltirilgan trening divergent fikrlash ko'rsatkichlarini oshirgani haqida xulosa berilgan [17].

D. Henriksen, P. Mishra va P. Fisser ijodkorlik va texnologiyani uyg'unlashtirishni tizimli o'zgarish sifatida ko'rib, o'qituvchini dars dizayneri sifatida talqin qiladi ^[11]; C. Hmelo-Silver muammoli ta'limning o'quvchi mustaqilligi, hamkorlik va moslashuvchan bilim shakllanishidagi o'rnini tahlil qilgan ^[12].

B. Hennessey va T. Amabile ijtimoiy muhit va ichki motivatsiyaning ijodkorlikdagi rolini ko'rsatgan ^[10], R. Sawyer esa ijodkorlikning ijtimoiy-hamkorlik tabiatiga e'tibor qaratadi ^[21].

Mahalliy va MDH tadqiqotlarida kreativ yondashuv bo'lajak o'qituvchi tayyorgarligi bilan bog'lab o'rganilmoqda.

E. Tadjibaev pedagogik ta'limda kreativ yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlash modelini taklif etib, adaptiv, tadqiqotga yo'naltirilgan va integrativ bosqichlarni, shuningdek, didaktik vositalar va baholash mezonlarini yoritgan.

Sh. Olimov va Sh. Samiyeva talabalarda kreativlik va yangicha dunyoqarashni rivojlantirish masalasini ko'targan; M. Ataqulova va F. Murtazayeva kreativ yondashuv asosida talabalar kompetensiyalarini rivojlantirishni pedagogik oliy ta'lim muassasalari kontekstida ko'rib chiqqan.

Qozog'iston tadqiqotchilari S. Aubakirova va A. Baikulova bo'lajak o'qituvchining ijodiy salohiyati mazmuni va tuzilmasi yetarlicha o'rganilmaganini, psixologik-pedagogik shart-sharoitlar va rivojlantirish modeli zarurligini ta'kidlagan.

O. M. Semenova pedagogik ijodkorlikning metodik va kommunikativ jihatlarini pedagogika mashg'ulotlarida rivojlantirish masalasini yoritgan; T. V. Shelkunova va T. Yu. Artyukhova esa bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik fikrlashni shakllantirishni nazariy tahlil qilgan.

Ko'rib chiqilgan manbalar doirasida divergent fikrlash va ijodkorlik bo'yicha xalqaro tadqiqotlar nazariy jihatdan puxta, biroq kasbiy-pedagogik kontekstga yetarlicha moslashtirilmagan; mahalliy va MDH tadqiqotlarida kreativ yondashuv umumiy kompetensiyalar va modellar doirasida yoritilgan, divergent-kasbiy fikrlash esa alohida kompetensiya sifatida aniqlanmagan; didaktik vositalar bilan kompetensiya komponentlari o'rtasidagi bog'liqlik mexanizmi ochildirilmagan. Maqolada aynan shu aytib o'tilgan kamchiliklar to'ldiriladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot nazariy-konseptual xarakterga ega. Metodologik asos sifatida kompetensiyaviy, faoliyatli va tizimli yondashuvlar tanlandi: kompetensiyaviy yondashuv natijaga yo'naltirilgan tuzilma (bilim, ko'nikma, qadriyat)ni belgilashga, faoliyatli yondashuv rivojlanishni talaba faoliyati orqali tashkil etishga, tizimli yondashuv esa model elementlarining o'zaro bog'liqligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot jarayoni to'rt bosqichda amalga oshirildi:

- manbalarni to'plash va tahlil qilish;
- tushunchalar tizimi va kompetensiya tuzilmasini aniqlash;
- didaktik imkoniyatlarni tizimlashtirish;
- model, mezonlar va shart-sharoitlarni loyihalash.

Qo'llanilgan metodlar:

- ilmiy adabiyotlarni nazariy-qiyosiy tahlil qilish;
- tushunchalarni konseptual tahlil qilish va ta'riflarni aniqlashtirish;
- tizimlashtirish va tasniflash (didaktik imkoniyatlarni guruhlash);
- pedagogik modellashtirish;
- mezon-ko'rsatkichlarni loyihalash.

Manbalar xalqaro ilmiy nashrlar (Creativity Research Journal, Educational Psychology Review, OECD nashrlari va boshqalar), O'zbekiston va MDH ilmiy jurnallari hamda normativ-huquqiy hujjatlardan tanlandi. Klassik asarlar (J. P. Guilford, E. P. Torrance) tushunchaning genezisini ko'rsatish uchun asosiy manba sifatida tanlandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Adabiyotda kreativ yondashuv turlicha talqin etiladi. Psixologik talqinda ijodkorlik jarayon va salohiyat sifatida (Guilford, Runco) ^[9; 18], mahsulot va uning sifati bo'yicha originallik va samaradorlik birligi sifatida ^[20], kontekstual talqinda esa muhit va motivatsiya bilan bog'liq hodisa sifatida ^[5; 10] ko'riladi. Didaktik talqinda kreativ yondashuv o'qitishning aniq model va bosqichlari orqali amalga oshiriladi. Mualliflik ta'rifiga ko'ra, kreativ

yondashuv - ta'lim jarayonini talabning subyektiv pozitsiyasi, ko'pvariantlilik, ochiq muammo va asoslangan tavakkalga ruxsat tamoyillari asosida loyihalashtiruvchi didaktik yo'nalish bo'lib, maqsad, mazmun, metod, vosita va baholashni yangi hamda maqsadga muvofiq natijaga erishishga yo'naltiradi.

Guilford uchun divergent fikrlash - berilgan ma'lumotdan turli yo'nalishlarda bir nechta javob hosil qilish^[9]; Runco uni ijodiy salohiyatning bahosi sifatida ko'radi va ijodkorlik bilan aynanlashtirmaydi^[19; 18]; Cropley esa uni konvergent fikrlash bilan to'ldirilishi lozim bo'lgan bosqich deb biladi^[7]. Mualliflik talqinida esa divergent fikrlash - muammoli vaziyatda yagona javob bilan cheklanmay, sifat jihatidan farqlanuvchi bir nechta g'oya va yechim hosil qilishga yo'naltirilgan kognitiv faoliyat bo'lib, uning samarasi keyingi tanlash va asoslash bosqichi bilan belgilanadi. MDH adabiyotida bu tushuncha ko'pincha "pedagogik fikrlash" sifatida o'rganiladi va bo'lajak o'qituvchi kompetensiyalari tarkibida ko'riladi. Mualliflik fikriga ko'ra, kasbiy (pedagogik) fikrlash - o'qituvchining pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, didaktik maqsad qo'yish, qaror qabul qilish va natijani baholashga yo'naltirilgan, soha bilimi va kasbiy qadriyatlarga tayangan fikrlashidir.

Divergent-kasbiy fikrlash esa yuqoridagi ikki hodisaning kesishmasida paydo bo'ladi. Bu yerda divergentlik kasbiy mezonlar bilan cheklangan: g'oya faqat yangi emas, didaktik maqsad, o'quvchi xususiyatlari va etik me'yorlarga muvofiq bo'lishi. Mualliflik ta'rifiga ko'ra, divergent-kasbiy fikrlash - pedagogik muammo yoki vaziyatda bir nechta muqobil yechim hosil qilish, ularni didaktik maqsad, o'quvchilar xususiyatlari va kasbiy-etik me'yorlar asosida baholab tanlash hamda tanlangan yechimni amaliy darajagacha rivojlantirishga yo'naltirilgan kognitiv-refleksiv faoliyat.

Divergent-kasbiy fikrlash kompetensiyasi

Kompetensiyani biz bilim, ko'nikma va qadriyatlarning yaxlit, vaziyatda namoyon bo'luvchi birligi sifatida tushunamiz. Mualliflik ta'rif: divergent-kasbiy fikrlash kompetensiyasi - bo'lajak o'qituvchining soha va pedagogik bilimlarga asoslangan^[25; 16], divergent-kasbiy fikrlashning beshta operatsion komponentini qo'llay oladigan, noaniqlikka bardoshlilik, tashabbuskorlik va refleksiv baholashga tayyorlikka ega bo'lgan integrativ shaxsiy-kasbiy sifati.

Divergent-kasbiy fikrlash kompetensiyasining komponentlari

Guilford va Torrance an'anasidagi to'rt ko'rsatkich - ravonlik, moslashuvchanlik, originallik va elaboratsiya^[9; 23] - kompetensiyaning operatsion asosini tashkil etadi. Kasbiy kontekst uchun ularga beshinchi komponent - kasbiy asoslilik (kriterial tanlov)ni qo'shishni taklif etamiz. Buning sababi shuki, ijodkorlikning standart ta'rif originallik bilan birga samaradorlikni talab qiladi^[20], Cropley esa konvergent bosqichsiz ijodiy jarayon to'liq bo'lmasligini ko'rsatadi^[7]. Pedagogik amaliyotda "samaradorlik" didaktik maqsadga, o'quvchilar yoshi va tayyorgarligiga, vaqt va resurslarga muvofiqlik orqali ifodalanadi (1-jadval).

1-jadval: Divergent-kasbiy fikrlash kompetensiyasining komponentlari va topshiriq namunalari

Komponent	Mazmuni	Bo'lajak o'qituvchi uchun topshiriq namunalari
Ravonlik	Berilgan vaqtda pedagogik muammoga ko'p sonli mazmunli yechim va g'oya hosil qilish	1) "O'quvchilar darsda passiv" muammosi uchun 10 daqiqada iloji boricha ko'p yechim yozing. 2) Bir tushunchani tushuntirishning mumkin bo'lgan yo'llarini sanang. 3) Bitta o'quv maqsadi uchun baholash usullari ro'yxatini tuzing.
Moslashuvchanlik	G'oyalarni turli toifa va strategiyalardan olish; yondashuvni vaziyatga qarab o'zgartirish	1) Bir nostandart dars vaziyatini (masalan, kutilmagan texnik nosozlik) uch xil strategiya - tushuntirish, hamkorlik, vizual - bilan hal eting. 2) O'quvchilar tayyorgarligi past/yuqori guruh uchun bir mavzuni qayta loyihalang. 3) Yechimlaringizni toifalarga guruhlang.
Originallik	Kam uchraydigan, lekin didaktik jihatdan asosli g'oya taklif etish	1) Pedagogik vaziyatga hamkasblar guruhida deyarli uchramaydigan yondashuv taklif eting. 2) Eski mashqni yangi o'yin-vaziyat shakliga o'tkazing. 3) Boshqa fan sohasidan analogiya olib, dars bosqichini loyihalang.
Elaboratsiya	Tanlangan g'oyani batafsil rivojlantirish, boyitish, amalga oshirish bosqichlarigacha yetkazish	1) Tanlangan yechimdan 45 daqiqalik dars ssenariysi tuzing. 2) Dars uchun ko'rsatma, mezon va resurslarni ishlab chiqing. 3) G'oyaning xavf-xatarlari va ularni bartaraf etish yo'llarini yozing.
Kasbiy asoslilik	Muqobillarni didaktik maqsad, o'quvchi xususiyatlari va etik me'yorlarga ko'ra baholab tanlash va asoslash	1) Hosil qilingan variantlarni mezonlar jadvali bo'yicha baholang. 2) Tanlovni o'quv standartlari va didaktik tamoyillarga tayanib asoslang. 3) Rad etilgan variantlar uchun sabablarni yozing.

Jadvaldagi topshiriqlar muallif tomonidan loyihalangan namunalar bo'lib, ularning samaradorligi tajriba-sinov bilan tekshirilishi lozim. Topshiriqlarning ketma-ketligi (ravonlik → moslashuvchanlik → originallik → elaboratsiya → kasbiy asoslilik) divergent bosqichdan konvergent bosqichga o'tish mantig'ini aks ettiradi.

Kreativ yondashuvning didaktik imkoniyatlari

Kreativ yondashuvning didaktik imkoniyatlarini biz to'rt guruhga ajratdik:

- muammo-izlanuvchi (muammoli ta'lim, muammoli vaziyatlar, ochiq topshiriqlar, divergent savollar);
- generativ-hamkorlik (brainstorming, case-study, loyiha asosida ta'lim, interfaol metodlar, ijodiy topshiriqlar);
- refleksiv-avtonom (refleksiv faoliyat, mustaqil ta'lim); texnologik (raqamli ta'lim vositalari).

Quyida har bir imkoniyatning rivojlantirish mexanizmi ochib beriladi:

1. **Muammoli ta'lim.** Tayyor algoritm mavjud bo'lmagan pedagogik muammo talabani mavjud bilimlarini qayta tashkil etishga undaydi. Mexanizm: kognitiv ziddiyat → faraz ilgari surish → farazni asoslash va tekshirish. Muammoli ta'limda talabalar moslashuvchan bilim, mustaqil o'rganish va hamkorlik ko'nikmalarini egallashi tahlil qilingan ^[12]. Bu imkoniyat asosan moslashuvchanlik va kasbiy asoslilikni rivojlantiradi.
2. **Muammoli vaziyatlarni yaratish.** Maktab amaliyotidan olingan, ayrim ma'lumotlari yetishmaydigan vaziyatlar (masalan, dars rejası guruh tayyorgarligiga mos kelmay qolgan holat) modellashtiriladi. Mexanizm: vaziyatni qayta ta'riflash → yetishmayotgan ma'lumotni aniqlash → muqobil harakatlar hosil qilish. Soha bilimiga tayanmasdan ijodiy yechim bo'lmasligi ^[25] sababli vaziyatlar talabani predmet va metodik bilimlari bilan bog'lanadi. Komponentlar: ravonlik, moslashuvchanlik.
3. **Ochiq topshiriqlar.** Yagona to'g'ri javobi bo'lmagan topshiriqlarda baholash natijaning "to'g'riligi"ga emas, yechim sifatiga (asoslilik, originallik, to'liqlik) asoslanadi. Mexanizm: javob maydonining kengayishi → shaxsiy tanlov → asoslash.
4. **Divergent savollar.** "Yana qanday usul bor?", "Sharoit o'zgarsa nima bo'ladi?" kabi savollar talabani fikrlash operatsiyalarini kengaytiradi. Mexanizm: savol turi → fikrlash operatsiyasi → javob doirasi. Muhim jihat: o'qituvchi o'zi shunday savollarni modellashtirishi, talabalar esa o'zaro savollar berishga o'rgatilishi kerak. Komponentlar: ravonlik, moslashuvchanlik.
5. **Brainstorming.** G'oya hosil qilish va baholashni vaqt jihatidan ajratish tamoyiliga asoslanadi. Mexanizm: hukm chiqarishni to'xtatish → g'oyalar to'plash → keyingi bosqichda guruhlash va tanlash. Bu mantiq Cropley ta'kidlagan divergent va konvergent bosqichlar uyg'unligiga mos keladi ^[7]; guruhdagi ijodkorlikni Sawyer ham ijtimoiy jarayon sifatida tahlil qiladi ^[21]. Faqat g'oyalar to'plash bilan cheklanib qolmaslik uchun jarayon mezonlar asosida saralash bilan yakunlanishi shart. Komponentlar: ravonlik, originallik, kasbiy asoslilik.
6. **Case-study.** Real yoki modellashtirilgan pedagogik hodisa tahlil qilinadi. Mexanizm: kasus tahlili → muqobil qarorlar hosil qilish → qarorlarni argumentlar bilan solishtirish. Case-study talabaga bir muammoga turlicha yondashuvlarni ko'rish va ularning oqibatlarini baholash imkonini beradi. Komponentlar: moslashuvchanlik, kasbiy asoslilik.
7. **Loyiha asosida ta'lim.** Talaba bir mavzu bo'yicha muqobil dars loyihalarini ishlab chiqadi. Mexanizm: g'oya → prototip → taqdimot → tahlil → takomillashtirish. O'qituvchining dars dizayneri sifatidagi roli ^[11] shu orqali shakllanadi. Bu imkoniyat g'oyani amaliy ko'rinishgacha yetkazish, ya'ni elaboratsiya uchun eng qulay shartlarni yaratadi.
8. **Interfaol metodlar.** "Klaster", "Venn diagrammasi", "Zigzag", "Insert", rolli o'yinlar kabi usullar mahalliy tadqiqotda o'quv jarayonini texnologik xarita doirasida tashkil etish vositalari sifatida keltiriladi ^[28]. Mexanizm: o'zaro muloqot → nuqtayi nazarlarning to'qnashuvi → o'z yondashuvini qayta ko'rib chiqish. Ammo metod o'zi natija bermaydi; ijodkorlik treninglari tahlilida samaradorlik kognitiv jarayonlarga yo'naltirilgan va real faoliyatga tayangan dasturlarda yuqori bo'lgani qayd etilgan ^[22]. Shu bois metod divergent-kasbiy operatsiyaga bog'lab tanlanadi.
9. **Ijodiy topshiriqlar.** Masalan, darsni teskari tartibda loyihalash, bir mavzuni uch xil auditoriya uchun tushuntirish, mavzuni boshqa fan analogiyasi orqali yoritish. Mexanizm: odatiy sxemani buzish → analogiya va uzoq bog'lanishlar qurish → asoslash. Rivojlanadigan komponentlar: originallik, moslashuvchanlik.
10. **Refleksiv faoliyat.** Talaba o'z yechimlari va fikrlash yo'lini yozma yoki og'zaki tahlil qiladi (refleksiv kundalik, o'z-o'zini baholash varaqasi). Mexanizm: yechimni mezon bilan solishtirish → kuchli va zaif jihatlarni aniqlash → qayta loyihalash. Komponentlar: kasbiy asoslilik, elaboratsiya.

- 11. Mustaqil ta'lim.** Individual izlanish topshiriqlari, portfolio va talaba tanlovi imkoniyati ichki motivatsiya qo'llab-quvvatlaydi; ijodkorlik tadqiqotlarida ichki motivatsiya muhim omil sifatida ko'rsatiladi [10]. Mexanizm: mavzu va usul tanlash erkinligi → mas'uliyat → mustaqil muammo qo'yish. Bu imkoniyat talabani pedagogik muammoni o'zi ko'rishiga, ya'ni muammoni aniqlash ko'nikmasiga xizmat qiladi.
- 12. Raqamli ta'lim vositalari.** Hamkorlikdagi hujjatlar, virtual doskalar, simulyatsiyalar va dars loyihalash platformalari g'oyalarni tez vizuallashtirish va o'zgartirish imkonini beradi. Taklif: talabalarga sun'iy intellekt yordamida olingan variantlarni kriteriyalar bo'yicha tanqidiy baholash topshirig'i berilsa, kasbiy asoslilik komponenti rivojlanadi.

Mualliflik didaktik modeli

Model "maqsad → tamoyillar → mazmun → metodlar → vositalar → pedagogik shart-sharoitlar → bosqichlar → mezonlar → kutilayotgan natija" mantig'ida qurildi. Uning tayanchlari: divergent va konvergent bosqichlarning birligi, originallik va samaradorlik talabi, kognitiv jarayonlarga yo'naltirilgan o'qitish, ijodkorlikning so'rash, tasavvur, amalga oshirish va refleksiya faoliyatlari, shuningdek, mahalliy tadqiqotdagi bosqichli model tajribasi (2-jadval).

2-jadval: Divergent-kasbiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirishning didaktik modeli

Element	Mazmuni
Maqsad	Bo'lajak o'qituvchida divergent-kasbiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish
Tamoyillar	Ko'pvariantlilik; divergent → konvergent ketma-ketlik; kasbiy asoslilik; subyektivlik; nazariyaning amaliyot bilan bog'liqligi; refleksivlik
Mazmun	Modullar: (1) ijodiy va divergent fikrlash asoslari; (2) pedagogik vaziyatlar tahlili; (3) muqobil dars loyihalash; (4) tanlov va asoslash mezonlari; (5) raqamli dizayn va refleksiya
Metodlar	Muammoli ta'lim, case-study, brainstorming, loyiha, ijodiy va ochiq topshiriqlar, refleksiv tahlil
Vositalar	Vaziyatlar banki, mezon jadvallari, refleksiv kundalik, portfolio, hamkorlik uchun raqamli muhit, ekspert baholash varaqalari
Pedagogik shart-sharoitlar	Kreativ muhit; xatoga bardoshli psixologik muhit; ochiq topshiriqlar; refleksiya va o'z-o'zini baholash; pedagogik amaliyot bilan bog'lash
Bosqichlar	1) diagnostik-motivatsion; 2) divergent-generativ; 3) kriterial-konvergent; 4) loyihaviy-amaliy; 5) refleksiv-integrativ
Mezonlar	Ravonlik, moslashuvchanlik, originallik, elaboratsiya, kasbiy asoslilik (3 daraja: boshlang'ich, o'rta, yuqori)
Kutilayotgan natija	Pedagogik vaziyatda asosli muqobillar hosil qilib, ularni mezon asosida tanlay va amaliyotga tatbiq eta oladigan o'qituvchi

3-jadval: Modelning bosqichlari

Bosqich	Asosiy faoliyat	Didaktik imkoniyatlar	Natija
1. Diagnostik-motivatsion	Boshlang'ich holatni aniqlash; noaniqlikka munosabat va tashabbusni faollashtirish	Divergent savollar; ochiq topshiriqlar; mustaqil ta'lim	Kompetensiyaning dastlabki profili
2. Divergent-generativ	Muammoga ko'p va turli yechimlar hosil qilish	Muammoli vaziyatlar; brainstorming; ijodiy topshiriqlar	Yechimlar banki
3. Kriterial-konvergent	Yechimlarni mezon bo'yicha baholash, tanlash va asoslash	Case-study; interfaol metodlar; mezon jadvallari	Asoslangan tanlov
4. Loyihaviy-amaliy	Tanlangan yechimni dars loyihasiga aylantirish va amaliyotda sinash	Loyiha asosida ta'lim; raqamli vositalar	Dars loyihasi, amaliyot natijasi
5. Refleksiv-integrativ	Natijani tahlil qilish, qayta loyihalash, tajribani umumlashtirish	Refleksiv faoliyat; portfolio	Refleksiv hisobot, takomillashgan loyiha

Amaliy tavsiyalar:

- 1) Pedagogik oliy ta'lim muassasalarida pedagogika, psixologiya va fan metodikasi kurslarida kamida bitta modulni divergent-kasbiy fikrlashga ajratish va uni o'quv-metodik majmuaga kiritish;
- 2) maktab amaliyotidan olingan pedagogik vaziyatlar bankini yaratish va har semestrda yangilab borish;
- 3) topshiriqlarni baholashda 5-jadvaldagi kabi daraja tavsifnomalari va talabaga oldindan ma'lum mezonlardan foydalanish;
- 4) pedagogik amaliyot rahbarlariga bo'lajak o'qituvchining muqobil rejalarini (A va B variant) talab qilish va ularni amaliyot hisobotida tahlil qilishni tavsiya etish;
- 5) raqamli vositalar, jumladan, sun'iy intellekt generatsiya qilgan variantlar bilan ishlashda talabning vazifasini "variantlarni mezon bilan tanqidiy baholash" sifatida belgilash.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Divergent-kasbiy fikrlash - umumiy ijodiy qobiliyatning nusxasi emas, balki kasbiy mezonlar bilan cheklangan divergent faoliyat; shu sababli uni shakllantirishda g'oya hosil qilish va asoslangan tanlash bosqichlari ajralmas birlikda olinishi kerak. Kompetensiyani besh komponent (ravonlik, moslashuvchanlik, originallik, elaboratsiya, kasbiy asoslilik) orqali tavsiflash didaktik loyihalash va baholashni aniqlashtirishga imkon beradi. Faqat to'rt klassik ko'rsatkichga tayanish pedagogik amaliyot uchun yetarli emas, chunki "samaradorlik" talabi alohida komponent sifatida qaralishi lozim.

Kreativ yondashuvning didaktik imkoniyatlari faqat mexanizm sifatida loyihalangandagina natija beradi. Metodni ro'yxat sifatida emas, uning qaysi komponentni qanday faollashtirishi bo'yicha tanlash tavsiya etiladi. Pedagogik oliy ta'lim muassasalarida mashg'ulotlarni divergent-generativ, kriterial-konvergent, loyihaviy-amaliy va refleksiv bosqichlar mantig'ida tashkil etish, har bir bosqich uchun alohida baholash vositasidan foydalanish maqsadga muvofiq. Pedagogik shart-sharoitlar (kreativ muhit, xatoga bardoshlilik, ochiq topshiriqlar, refleksiya, amaliyot bilan bog'lash) tizim sifatida ta'minlanmasa, alohida metodlarning ta'siri bir martalik bo'lib qolishi mumkin.

Taklif etilgan model va mezonlar nazariy xarakterga ega. Keyingi tadqiqot bosqichlarida ekspert baholash, mezonlarni kalibrlash va tajriba-sinov guruhlarida modelning samaradorligini tekshirish zarur; shundan so'ng modelni o'quv dasturlariga kiritish bo'yicha amaliy tavsiyalar aniqlashtirilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son² Qonuni. – URL: <https://lex.uz> (tegishli moddalar tekshirilsin).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2019–2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-son³ Farmoni, 2019-yil 29-aprel.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son⁴ Farmoni.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son⁵ Farmoni.
5. Beghetto, R. A., & Kaufman, J. C. (2014). Classroom contexts for creativity. *High Ability Studies*, 25(1), 53–69.
6. Craft, A. (2011). *Creativity and Education Futures: Learning in a Digital Age*. Stoke on Trent: Trentham Books / IOE Press.
7. Cropley, A. J. (2006). In praise of convergent thinking. *Creativity Research Journal*, 18(3), 391–404.
8. Guilford, J. P. (1950). Creativity. *American Psychologist*, 5(9), 444–454.
9. Guilford, J. P. (1967). *The Nature of Human Intelligence*. New York: McGraw-Hill.
10. Hennessey, B. A., & Amabile, T. M. (2010). Creativity. *Annual Review of Psychology*, 61, 569–598.
11. Henriksen, D., Mishra, P., & Fisser, P. (2016). Infusing creativity and technology in 21st century education: A systemic view for change. *Educational Technology & Society*, 19(3), 27–37.
12. Hmelo-Silver, C. E. (2004). Problem-based learning: What and how do students learn? *Educational Psychology Review*, 16(3), 235–266.
13. Kaufman, J. C., & Beghetto, R. A. (2009). Beyond big and little: The Four C Model of Creativity. *Review of General Psychology*, 13(1), 1–12.
14. Kim, K. H. (2011). The creativity crisis: The decrease in creative thinking scores on the Torrance Tests of Creative Thinking. *Creativity Research Journal*, 23(4), 285–295.

2 <https://lex.uz/uz/docs/-5013007>

3 <https://lex.uz/ru/docs/-4312785>

4 <https://lex.uz/ru/docs/-4545884>

5 <https://lex.uz/ru/docs/-5841063>

15. Lucas, B., Claxton, G., & Spencer, E. (2013). Progression in student creativity in school: First steps towards new forms of formative assessments. OECD Education Working Papers, No. 86. Paris: OECD Publishing.
16. Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. *Teachers College Record*, 108(6), 1017–1054.
17. Ritter, S. M., & Mostert, N. (2017). Enhancement of creative thinking skills using a cognitive-based creativity training. *Journal of Cognitive Enhancement*, 1(3), 243–253.
18. Runco, M. A. (2014). *Creativity: Theories and Themes: Research, Development, and Practice* (2nd ed.). San Diego: Academic Press / Elsevier.
19. Runco, M. A., & Acar, S. (2012). Divergent thinking as an indicator of creative potential. *Creativity Research Journal*, 24(1), 66–75.
20. Runco, M. A., & Jaeger, G. J. (2012). The standard definition of creativity. *Creativity Research Journal*, 24(1), 92–96.
21. Sawyer, R. K. (2012). *Explaining Creativity: The Science of Human Innovation* (2nd ed.). New York: Oxford University Press.
22. Scott, G., Leritz, L. E., & Mumford, M. D. (2004). The effectiveness of creativity training: A quantitative review. *Creativity Research Journal*, 16(4), 361–388.
23. Torrance, E. P. (1966). *Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-Technical Manual*. Princeton, NJ: Personnel Press.
24. Vincent-Lancrin, S., González-Sancho, C., Bouckaert, M., de Luca, F., Fernández-Barrerra, M., Jacotin, G., Urgel, J., & Vidal, Q. (2019). *Fostering Students' Creativity and Critical Thinking: What It Means in School*. Paris: OECD Publishing.
25. Weisberg, R. W. (2006). *Creativity: Understanding Innovation in Problem Solving, Science, Invention, and the Arts*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №10(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.